

OVER HET GELOVEN

Herman Servotte, *Stem en visioen. Engelse dichters en het verdwijnen van God*. Kapellen, DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1992, 150 blz., 550 Bfr., ISBN 90 289 1766 7

Wanneer men veel doet in weinig bladzijden, is het niet altijd mogelijk de dingen met nuance te behandelen. Dit aanvaarden we, zoals we ook aanvaarden dat de stellingen die als het laatste steunpunt van een gedachtengang fungeren, niet meer uitdrukkelijk verdedigd worden. Ergens moet je ophouden. De volstreckte rechtvaardiging is een fictie, evenzeer als de uitputtende nuancerings. Maar het is wel een hele kunst zich te beperken en alleen maar een paar dingen te zeggen. Niet zelden praten wij dan ook langs elkaar heen.

We dienen de titel van het boek dat hier besproken wordt van achter naar voren te lezen. Herman Servotte schrijft in de eerste plaats over een theologisch of godsdienstwijsgerig probleem, namelijk de vraag op welke wijze we nog kunnen spreken over een aanraking met God. Want de normale wijze van ervaren van de 'verlichte' mens geeft, zo lijkt het, geen toegang tot het goddelijke; onder die omstandigheid verdwijnt God uit het zicht. Servotte nu schrijft niet zozeer over het verdwijnen van God, als wel over het zoeken naar een verscholen God. Zijn vraag is welke weg daartoe het beste genomen kan worden. Deze vraag behandelt hij aan de hand van een zestal Engelse dichters. Die dichters worden dus niet omzichzelfwille besproken; ze krijgen dan ook maar in beperkte mate reliëf. Hun beleven van de werkelijkheid wordt onderzocht op een heel specifiek punt dat vooraf al vaststaat. Eerst komen vier dichters ter sprake voor wie de toegang tot het goddelijke in de blik en in het visioen ligt; het zijn Wordsworth, Coleridge, Shelley en Keats, dichters uit de Romantiek. Vervolgens illustreert Servotte aan Eliot en Auden de mogelijkheid te horen van God, in de stem van het eigen hart of in de stemmen van anderen.

Het contrast tussen de twee genoemde toegangswegen tot het goddelijke, het zien van het visioen en het horen van de stem, is interessant. Servotte is in de systematische uitwerking van dit contrast echter erg summier en ook een beetje grillig. Het gaat, bijvoorbeeld, toch wel ver om in zes regels "het psychoanalytische denkmodel" van Lacan te introduceren en tegelijk ook nog te gebruiken (blz. 147). Bovendien is de belangstelling die Servotte voor zijn thema heeft niet uit één stuk; onaangekondigd verschuift daarbij een accent. Aanvankelijk is hij vooral geïnteresseerd in de vraag of er "naast de wereld die wij met de zintuigen ervaren, een andere niet direct waarneembare werkelijkheid is", en of het spreken over deze andere werkelijkheid "cognitieve draagwijdte" heeft (blz. 40, 46, 50, enz.). Maar later gaat het niet meer om het statuut van deze "eigenlijke werkelijkheid" die ligt achter de wereld van de waarneming. Nu wordt gezegd: "De romantici zijn nog de gevangene van het tweewereldschema ..." (blz. 148); terwijl Eliot en Auden 'de Andere' *binnenwerelds* ontdekken. Vanaf dat moment heeft de kwestie van de cognitieve draagwijdte van de toegangsweg tot het goddelijke voor Servotte alle urgentie verloren. Het Andere dat bij het zien van het visioen zo kwestieus is, schijnt in het geval van het horen van de stem geen probleem te vormen. De onderliggende preoccupaties van de auteur komen nu aan het licht. Daarover nog een enkele opmerking.

Waar "het luisteren de plaats moet inruimen voor het zien" (blz. 138), daar wordt de godsdienstige traditie onwerkzaam, zo meent Servotte; Eliot en Auden daarentegen "hebben de sprong in het geloof gewaagd en zo gehoor gegeven aan de stem van het Onbegrijpelijke dat in de traditie spreekt" (blz. 148). Met dit contrast tussen zien en horen loopt parallel het contrast tussen een enkel moeten veranderen van zijn blik en een moeten veranderen van zijn leven (blz. 144). Even verderop verwijst Servotte naar Kant en naar Levinas; het gaat om de ethiek. Een derde punt, tenslotte, is de verwerping van de eindigheid die bij de romantici zou optreden, terwijl we bij Auden, bijvoorbeeld, een beaming van de 'mortal world' vinden (blz. 146).

Misschien heeft Servotte dit allemaal wel juist gezien. Het is zeker boeiend over deze dingen iets te horen. Maar die arme dichters worden intussen wel een beetje gebruikt, terwijl van de andere kant de systematische beschouwing grillig en verbrokken blijft. Dit boek is vooral geschikt voor de gelovige, één van het soort dat zich niet stoort aan het vlotte spreken over 'de incarnatie' en voor wie 'de sprong in het geloof' à la Kierkegaard geen struikelblok vormt dat hem het verderlezen bemoeilijkt.

Victor KAL

FRANZ KAFKA

Ludo Verbeek, *Franz Kafka. Portret van de schrijver als goochelaar*, Leuven. Peeters, 1992, 192 blz., 695 Bfr., ISBN 90 6831 441 6

Ernst Verbeek, *Kafka's alibi. Over de volgorde der kapitoren van zijn roman 'Der Prozess'*, Assen. Van Gorcum, 1992, 90 blz., Hfl. 22,50. ISBN 90 232 2720 4

Beide auteurs hebben niet alleen een gelijkklinkende naam, maar ook het feit dat ze hier niet hun eerste Kafka-studie aanbieden. Ludo Verbeek, die tot 1990 aan de Leuvense universiteit Duitse letterkunde doceerde, is de auteur van het boeiende boek *Franz Kafka of de andere ervaring* (Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1976) waaruit we enkele mooie bladzijden over de doodsthematiek bij Kafka onthouden. Ernst Verbeek, oud-hoogleraar psychiatrie aan de Gentse universiteit, publiceerde in 1984 een gigantische studie : *Loon voor duivelsdienst. Over het verband tussen persoon en werk van Franz Kafka* (Assen, Van Gorcum), die ons meer dan eens geïrriteerd heeft, omdat de auteur van de persoon Kafka een studie-object gemaakt heeft dat hij bovendien niet zonder misprijzen op de patiëntenstoel heeft gekluisterd (zie mijn recensie in *De Uil van Minerva* vol. 5, nr. 4, zomer 1989, blz. 270-271). De beide auteurs hebben nog iets meer over Kafka te vertellen. De literatuur-professor wil zijn kijk op Kafka's schrijverschap nuanceren vanuit het gezichtspunt van de narratologie en de retoriek, terwijl de psychiater op een andere manier achtergronden wil blootleggen : hij gaat onder meer in op de omstreden kwestie van de volgorde van de hoofdstukken uit Kafka's bekendste boek.